

**Національна академія наук України
Інститут регіональних досліджень**

Степан Вовканич

**Соціогуманістичні засади ідеології духовно-
інтелектуального забезпечення державотворення в
Україні, або**

**Імперативи (р)еволюційних трансформацій
гуманітарної політики в умовах загроз буттю
українськості**

Препринт наукової доповіді

Львів–2014

Степан Вовканич. Соціогуманістичні засади ідеології духовно-інтелектуального забезпечення державотворення в Україні, або Імперативи (р)еволюційних трансформацій гуманітарної політики в умовах загроз буттю українськості. – Львів : ІРД НАН України, 2014. – 38 с.

У контексті запропонованої соціогуманістичної парадигми розвитку і захисту людини, її нації розглядаються засади духовно-інтелектуального забезпечення державотворення в Україні. Показано вузькість традиційного підходу до структуризації гуманітарної політики, особливо її невизначеність щодо ідеологічного сегменту в умовах російської агресії та явних загроз українській національній ідеї. Водночас акцентується увага на імперативах революційного і еволюційного трансформування гуманітарної політики задля збереження українськості в світовому розмаїтті культур, економік, національних інформаційних та інших просторів.

Доповідь розрахована на професорсько-викладацький склад вищих навчальних закладів, наукових працівників та аспірантів з економіки, політології, націології, соціології, соціальної психології та інших гуманітарних і соціальних наук.

Рецензенти:

Башнянин Г.І. – доктор економічних наук, професор.

Пачковський Ю. Ф. – доктор соціологічних наук, професор

© **Вовканич С. Й., 2014**

© **Інститут регіональних досліджень НАН України, 2014**

Вступ. Наприкінці 2014 року в Львівській міській раді відбувся круглий стіл «Ідеологічні засади національної безпеки в умовах російської агресії». У його роботі взяли участь вчені НАН України, викладачі ВНЗ, державні службовці, політики, працівники правоохоронних структур, засобів масової інформації, представники церков, а також громадські організації (товариства), в т.ч. російсько-українське товариство ім. акад. Сахарова. Ключовими напрямками обговорення стали не лише драматичні події останнього часу в Україні, а й історичні передмови, зокрема традиційне коріння загарбницько-імперських інтересів Росії, котрі як рецидив відновилися в її анексії Криму та втіленні сучасної ідеології «русского мира» у війні проти суверенної України, власне, її українськості, а відтак – як небезпека для всієї Європи і загроза світового порядку. З огляду на це, форум зазначив, що чинна влада в Україні без належної уваги до нових ідеологічних засад державотворення, без чітко сформульованої національної ідеї як програми дій в рамках «Стратегії-2020», ефективного її міжнародного захисту, не зможе підняти на належний рівень ні патріотично-виховну роботу серед молоді, в т.ч. шкільної та студентської у ВНЗ, ні в спільноті у цілому стосовно збереження національної ідентичності та безпеки держави за умов реваншистських затьожних намірів агресивно-шовіністичного сусіда.

Стратегія розвитку України повинна передбачати побудову національного, духовно-інтелектуального, демократичного, культурно-багатого, креативно-інформаційного **модерного суспільства** з активними горизонтальними і вертикальними зв'язками, інноваційно-динамічною системою вітчизняної освіти, науки, економіки тощо. Ця стратегія має забезпечити українському народові соборність як нації, а окремій особистості як громадянину – зберегти національну ідентичність, надати умови і можливості для всебічної самореалізації, соціалізації та досягнення гідного рівня життя, безпеки, охорони здоров'я, відпочинку тощо. За період Незалежності чинні українські уряди певною мірою, точніше за залишковим принципом займалися розвитком науки, освіти, культури, медицини, охорони фізичного здоров'я населення та іншими сферами, які традиційно входять, власне, в сферу т.зв. сьогоденної **гуманітарної політики**. Проте, ця політика ніколи не охоплювала **ідеологічний спектр державотворення**, якість інформаційного простору, його контент, розвиток і захист українськості на своїй землі, національну гордість і соціальну психологію титульного народу. Зокрема його небажання прогинатися перед асимілятором, природне право мати свою «рідну хату», в якій «правда, й сила, і воля», де важливу роль відіграватиме аксіологія вибору вектора свроінтеграції, де воістину буде безпечно реалізувати, нарешті, семантику національної ідеї та заборонено антиукраїнську семіотику

пам'ятників, назв міст, вулиць тощо. Саме зумисний, а значить злочинний недогляд урядом Януковича названих факторів національної безпеки, прискорив інформаційну інфільтрацію, а відтак – військову інтервенцію Росії зі всіма трагічними наслідками для України, її духовного і національного відродження.

Актуальність і постановка проблеми. У цьому контексті актуалізується опрацювання ідеологічних засад державотворення і становлення нації, які ґрунтувалися б на сучасних, чітко визначених, складових національної ідеї в системі соціогуманістичної парадигми як світової матриці нових міжнародних відносин, які мають відповідну юрисдикцію та достатній захист. У цих відносинах центральне місце займатимуть стратегічні візії соціально-економічного, духовно-інтелектуального, етнокультурного розвитку і безпеки кожної держави (нації) незалежно від її міжнародного статусу, економічного потенціалу, військової та іншої потуги. Соціогуманістичність відносин полягатиме насамперед в акцентуації захисту міжнародним співтовариством ослаблених народів та народностей, в забезпеченні вільного формування їхнього національного економічного, культурного, інформаційного та іншого просторів, в ренесансі та розвитку національної ідентичності, припинення ведення сильними світу цього проти них інформаційних війн, передавання щодо них неправдивої і дискримінаційної інформації, усунення загарбницьких зазіхань на їхні землі, постімперської споживацької психології щодо їх інтелектуальних ресурсів, спроб анексії територій, застосування корупції, злочинства та інших форм девіальної поведінки. Все це в ніякому разі не повинно виходити поза межі духовно-моральних правил міжнародних взаємин, поваги світового порядку, загальнолюдських цінностей та використання інсайдерських цивілізаційних здобутків людства для прогресу.

Отже, вкрай потрібна **нова соціогуманістична стратегія паритетного розвитку нації і людини** як науково-прикладна основа для: а) розробки ефективного **ідеологічного інструментарію** зміни (трансформації) суспільної свідомості, консолідації та «зшиття» нації в духовному, світоглядно - націєцентричному та екзистенційно-безпековому світовому сенсі; б) створення концепції нової **доби** міжнародних відносинах, які були б побудовані на стратегії **свободи і безпеки** вибору шляхів інтеграції, комунікації та спілкування. Така Стратегія, будучи суголосною з світовим контекстом, комплексно охоплюватиме (має охоплювати) знаннево-освітній, мовно-культурний, духовно-інтелектуальний, морально-ідеологічний вектори життєдіяльності справді української держави в національно-патріотичному, інтеграційному та цивілізаційному вимірах. Іншими словами, вельми на часі є новий **соціогуманістичний підхід до буття людини і нації, українськість** яких віками пригнічувалася, а нині

переживає небезпеку своєму подальшому духовному ренесансу, державному розвитку не тільки через гарячу кроваву, а й інформаційну, енергетичну та інші постімперські війни, анексії території, нав'язування ідеології «російського мира» як новітньої доктрини сусіда-загарбника, що відчув себе всесильним світу цього; в) заборони інформаційних війн для інфільтрації в чужі простори неправди, ідей постімперського неореваншу, зомбування і протиставлення народів і народностей, розмивання їх національної ідентичності, розпалювання між ними ненависті, ксенофобії та воєнних чи інших конфліктів, особливо як предтеч кровопролиття і загроз світовому порядку.

Виклад основного матеріалу. У творенні новітньої історії України та вибору вектора інтеграції відбулися кардинальні зміни, які вимагають глибокого і всебічного розгляду всіх сегментів національної і світової безпеки, що загострилася в умовах затяжної агресії Росії, її загарбницької, агресивно-кровоавої та асиміляційної політики – традиційно самодержавної за формою та антиукраїнської за суттю. Тобто політики тоталітарно-автократичної, недемократичної, скерованої не на установлення **сталих** добросусідських і міжнародних відносин, а на перманентні загарбницькі війни, в т.ч. такі, що спричиняли в минулому довготривалі трагедії світового виміру – Першу та Другу світові війни.

Чи лише гібридність є домінантою сьогоднішньої війни?

Беззаперечною правдою є те, Україна вперше за 23 роки зустріла день своєї Незалежності у війні. Знову, як під Крутами, нищиться генофонд нації. Україна спливає кров'ю героїв. В огні міста і села. Це ми усі бачимо і знаємо. Але досі боїмося конкретизувати **важливі та основоположні** першопричини кровавого насилля, що мають певну традицію та російські витоки: а) сьгодні у цій війні рашизм знову виступає проти Українській Національній Ідеї (УНІ), проти її суб'єктності, аби Україна не була **соборною, українською державою, гідною людини, нації та цивілізованого людства**; б) чомусь досі ці виступи Росії, кроваві масакри цвіту нашої нації не називаємо **«російсько-українською війною»** зі всіма відповідними історично-аналітичними та морально-правовими викладками; в) натомість, не нами розв'язану бойню, **інтелегентно** називаємо т. зв. – **гібридною** війною, і, зосередившись на її видимих наслідках, вочевидь, втрачаємо **посутнє, стратегічне**, котре конче потребує **уважнішого** та **глибшого** розгляду. Адже оминаємо державний символ Росії – **двоголового мутанта** – **розпалювача** не одного кровопролиття, що відображає традиційну багатолітню захланність, жорстокість і **роздвоєність її психіки**, яку нормальним розумом, звісно, «не

А н о т а ц і я

Степан Вовканич. Соціогуманістичні засади ідеології духовно-інтелектуального забезпечення державотворення в Україні, або Імперативи (р)еволуційних трансформацій гуманітарної політики в умовах загроз буттю українськості.

Творення новітньої історії України вимагає розширення міждисциплінарних підходів до досліджень її модерних напрямків та їх безпеки. У цьому контексті розглядаються соціогуманістичні основи формування сучасних складових Української Національної Ідеї (УНІ) в різних аспектах національної безпеки: мовно-інформаційної, соціально-економічної, ідеологічно-виховної, геополітичної, воєнної тощо. Рівно ж – з соціогуманістичних позицій УНІ пропонується як прикладний ідеологічний інструментарій підвищення суспільної свідомості та консолідації нації в духовно-світоглядному, інтеграційно-безпековому та цивілізаційно-світовому вимірах.

Ключові слова: *рашизм, дерадянізація людини та інформаційного простору, українська національна ідея, соціогуманістична парадигма розвитку, деімперіалізація Росії.*

A n n o t a t i o n

Stepan Vovkanych. The social-humanistic bases of the spiritual-information support of the state arrangement in the Ukraine or The imperatives of the (r)evolutional transformations of the humanitarian politics in the conditions of threats of Ukrainian existence.

The modern Ukraine development requires the expansion of the interdisciplinary approaches to the investigation of its modern trends and their safety. From this point of view the social-humanistic basis of the formation of modern components of Ukrainian national idea (UNI) in the different aspects of national safety (linguistic-informational, socioeconomic, ideological-educational, geopolitical, military etc) are reviewed. From the social-humanistic positions the UNI is proposed to be the practical ideological tool for the increase of social consciousness and national consolidation in the spiritual-philosophical, integration-safety and civilization-world aspects.

Key words: *rashizm, desovitization of person and informational space, Ukrainian national idea, social-humanistic paradigm of development, deimperialization of Russia.*

ВОВКАНИЧ Степан Йосипович

Доктор економічних наук, професор. Член-кореспондент Української академії інформатики. Дійсний член Папської академії соціальних наук (Ватикан). Заслужений діяч науки і техніки України. Провідний науковий співробітник Інституту регіональних досліджень НАН України.

Українець. Народився 10 березня 1936 р. в с. Мшанець на Львівщині. Закінчив Харківський гірничий інститут (1958) і економічний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка (1969).

Науковою діяльністю займається понад 45 років, пройшов шлях від старшого інженера, молодшого до старшого та провідного наукового співробітника, від завідувача наукового сектора до керівника відділу. Упродовж цього періоду понад сімнадцять років очолював відділ соціологічних досліджень Інституту регіональних досліджень НАН України. Творчі інтереси формально вписуються в коло соціально-економічних, соціологічних, інформаційних та соціально-психологічних проблем науково-технічного розвитку. Проте основний предмет досліджень – це пошук шляхів підвищення духовно-інтелектуального потенціалу людини (нації) чи в іншому вимірі – громади, регіону, держави – як рушійних сил розвитку суспільства, підвищення його націоцентричності, гуманізації, інтелектуалізації та конкурентоспроможності. Працює в галузі теорії еліт, зокрема над розв'язанням проблем оцінки, рекрутування та формування інтелектуальної еліти як активного ядра нації, підвищення її соціальної, політичної ролі в державотворенні. У цьому контексті розробляє сучасні складові Української Національної Ідеї (УНІ), інтеграційну стратегію її цивілізаційного розвитку, питання консолідації народу та захисту його мовної, етнокультурної та іншої ідентичності за умов реваншистського доросійщення українського інформаційного простору, гібридних імперських війн тощо.

На матеріалах досліджень у 1975 р. захистив кандидатську дисертацію на тему “Прямі інформаційні контакти як елемент наукової організації праці”, а у 1992р. докторську – «Інформаційний потенціал у системі управління науково-технічним прогресом». Запропонував аксіологічний підхід до візії підвищення духовно-інформаційної мобільності (ДІМ) нації, яка гармонізує і гуманізує сучасні глобалізаційні процеси шляхом активного використання регіональних (національних) чинників інтелектуального потенціалу в інноваційній моделі розвитку України та рівнопартнерської їй інтеграції у світове співтовариство. Феномен інтелекту України, його базові чинники – освіта, наука, культура, релігія, мова, інформаційний простір, традиції, використання людського капіталу, впровадження модерних новацій тощо – розглядаються в комплексі підвалин системи національної безпеки, підвищення конкурентоспроможності, збереження інтелектуального суверенітету і екзистенційної ідентичності українського народу. У цьому сенсі концепт ДІМ нації позиціонує процеси як передавання по вертикалі – від покоління до покоління – традиційних знань, звичаїв, надбань культури, досвіду тощо, тобто збереження тяглості (безперервності, спадковості) розвитку, так і творення нової інформації по горизонталі, себто генерування і впровадження суспільних прогресивних новацій на рівні одного покоління чи окремої особистості. Зараз опрацьовує соціогуманістичну парадигму в системі міжнародних стратегій бінарного захисту і людини, і нації від зодноріднюючих інноваційних, інтеграційних та

глобалізаційних впливів, заодно підвищення суб'єктності України в структурі збереження національної тотожності та світового етнокультурного розмаїття.

Надрукував понад 500 наукових праць, автор чотирьох персональних і співавтор понад десятка колективних монографій. У 1992 р. обраний членом-кореспондентом Української Академії інформатики, а в 1994 р. – дійсним членом Папської Академії соціальних наук (Ватикан). Член низки спеціалізованих вчених рад з економіки, політології та філософії. Опрацював спеціальний курс «Національна еліта та інформаційний простір України» і читає лекції у Львівському Національному університеті ім. І. Франка. Під його науковим керівництвом низка вчених захистили кандидатські та докторські дисертації. За значний особистий внесок у вивчення питань регіональної політики, розвиток людського й інтелектуального капіталів Західного регіону України, транскордонного співробітництва, багаторічну науково-педагогічну працю нагороджений у 1999 році Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, а у 2008 р. Указом Президента України присвоєно звання “Заслужений діяч науки і техніки України”.

Поряд з науковою та педагогічною діяльністю, бере активну участь в громадсько-просвітній діяльності як член «Просвіти» та НТШ. Майже 20 років очолював Західне відділення Української соціологічної асоціації. Значну увагу приділяє політичному життю України. У 1990 році був обраний народним депутатом Львівської обласної ради народних депутатів 1-го демократичного скликання, з 2009 року член Ради Конгресу української інтелігенції.

Основні наукові праці: Совершенствование социального управления на промышленном предприятии (К.: Наук. думка, 1976); Организация производства и управления на промышленном предприятии (К.: Техніка, 1980); Мобильность кадров на производственном предприятии (К.: Наук. думка, 1981); Проблемы регионального управления научно-техническим прогрессом (М.: Наука, 1984); Управление наукой в производственном объединении (К.: Наук. думка, 1980); Національна еліта та інтелектуальний потенціал державотворення (Препр. наук. доп., Львів: ІРД НАН України, 1995, 85 с.); Інтелектуальний потенціал та науково-технічна політика (Львів: ІРД НАНУ, 2001); Людський вимір інноваційного потенціалу (Львів: ЦНТЕІ, 2002); Регіональна політика та механізми її реалізації (К.: Наук. думка, 2003); Информационный потенциал и ускорение научно-технического прогресса (К.: Наук. думка, 1990); Інформація. Інтелект. Нація (Львів: Євросвіт, 1999); Духовно-інтелектуальний потенціал України та її національна ідея (Львів: ЛБА, 2001); Глобалізація, євроінтеграція України та збереження її національної ідентичності: цивілізаційні виклики і націоцентричні імперативи. (Преп. Наук. доп. Львів, 2004, 60с.); Інформаційна парадигма регіональних суспільних систем інноваційного типу (Львів: ІРД НАНУ, 2005); Інтелектуально-інноваційний розвиток як концепція консолідації та євроінтеграції України (Львів: ІРД НАНУ, 2007); Активізація наукової діяльності молоді в системі інноваційного розвитку (Львів: ІРД НАНУ, 2006); Регіональні суспільні системи (Львів: ІРД НАНУ, 2007); П'ять президентські: захист людини і нації чи втрата українськості? (Львів: Сполом, 2009). Аксіологія вибору вектора інтеграції України (Львів: ІРД НАН України, 2013); Українська національна ідея: візія і місія. (Львів: ІРД НАН України, 2013); Українська національна ідея та еліта в духовно-інтелектуальному забезпеченні державотворення. (Львів; ІРД НАН України, 2014. – 498 с.).